

Nr 2

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen den 30 juni 1944 (nr 461), dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 29 december 1961 dagtecknad proposition, nr 11/1962, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande

Förslag

till

Lag

om fortsatt giltighet av hembiträdeslagen den 30 juni 1944 (nr 461)

Härigenom förordnas, att hembiträdeslagen den 30 juni 1944¹, vilken enligt lag den 13 mars 1959 (nr 55) gäller till och med den 31 oktober 1962, skall äga fortsatt giltighet till och med den 31 oktober 1965.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehått två till lagutskott hänvisade motioner, nr 171 i första kammaren av fröken Nordström och fru Hamrin-Thorell, samt nr 209 i andra kammaren av fröken Elmén m. fl.

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, att riksdagen måtte besluta »dels att hembiträdeslagen av den 30 juni 1944 skall äga fortsatt giltighet t. o. m. den 31 oktober 1963, dels ock att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att nästa års riksdag förelägges förslag om arbetstidslag för hembiträden».

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för Kungl. Maj:ts förslag, ävensom i fråga om de skäl, som motionärerna åberopat till stöd för sin hemställan, får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till propositionen och till motionen I: 171.

¹ Senaste lydelse av 10 § se SFS 1947:264, av 15 och 16 §§ se SFS 1953:151.

Hembiträdeslagens huvudsakliga innehåll

Hembiträdeslagen äger tillämpning på avtal, varigenom arbetstagare åtager sig att utföra huvudsakligen husligt arbete i arbetsgivarens hushåll (1 § 1 st.). Från lagens tillämpningsområde undantages dock dels avtal, som ingås för viss sammanhängande tid understigande en månad, dels avtal, som avser mindre antal dagar i veckan än sex, och dels avtal, som icke innefattar heltidssysselsättning (1 § 2 st.). Vidare avser lagen ej arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj eller av husföreståndarinna eller därmed jämförlig arbetsledare i hushåll, där hembiträde är anställt, eller av hushållerska eller annan, som självständigt sköter hemmet i husmors ställe (2 §).

I motsats till allmänna arbetstidslagen och övriga lagar, som reglerar de anställdas arbetstid, innehåller hembiträdeslagen inga bestämmelser om arbetstidens längd för dag, vecka eller annan tidrymd. Hembiträdeslagen ger i stället föreskrifter angående den minsta fritid, som ett hembiträde skall äga åtnjuta. Härom stadgas, att den ordinarie arbetstiden skall sluta senast kl. 19 utom för hembiträde, som uteslutande har till uppgift att sköta barn (9 §), ävensom att hembiträdet skall äga åtnjuta fridagar i minst följande omfattning, nämligen dels varannan söndag eller annan allmän helgdag av kyrklig karaktär, dels en bestämd vardag varje vecka efter kl. 14 och dels den 1 maj efter kl. 13 (10 §).

Lagens bestämmelser om fritid, vilka är av tvingande karaktär, kompletteras av föreskrifter om övertidsarbete (12 §). Endast vid vissa sjukdomsfall har hembiträde ålagts skyldighet att utföra arbete å övertid. I övriga fall förutsätter övertidsarbete att överenskommelse därom träffats mellan parterna. Avtalsfriheten är dock begränsad såtillvida, att hembiträde under 18 år ej får användas till övertidsarbete mer än sju timmar i veckan (18 §).

För allt övertidsarbete är hembiträdet berättigat till gottgörelse, som skall utgå kontant eller — om övertidsarbetet endast innefattar vaktjänst eller är föranlett av sjukdomsfall — i form av ledighet på ordinarie arbetstid. I samtliga de fall, där gottgörelsen enligt lagen skall utgå kontant, kan den dock efter överenskommelse mellan parterna utbytas mot ledighet (13 § 1 st.). Lagen saknar bestämmelser om storleken av den kontanta övertidsersättningen. Däremot föreskrives, att ledighet såsom gottgörelse för övertidsarbete skall motsvara vad som kan anses skäligt med hänsyn till övertidsarbetets art. Ledigheten får ej förläggas till tid före kl. 9 och ej utgå under kortare tid än två timmar åt gången (13 § 2 st.). Avtal, varigenom hembiträde helt eller delvis undandragits lagstadgad förmån för övertidsarbete, är utan verkan (13 § 3 st.).

I lagen regleras även vissa andra frågor än de hittills berörda, såsom angående avtalets ingående och upphörande, anställnings- och uppsägnings-tid, hembiträdets rätt till bostad och vård vid sjukdom, lörens utbetalande,

betyg samt skadeståndsskyldighet. Lagen saknar bestämmelser om tillsyn å dess efterlevnad.

Tidigare överväganden

Beträffande diskussionen vid de tidigare tillfällen, då frågan om hembiträdeslagstiftningen varit uppe till behandling, får utskottet hänvisa till propositionen s. 4—8.

Arbetsmarknadsstyrelsens utredning

Med anledning av att statsmakterna före den 31 oktober 1962 bör taga ställning till frågan om fortsatt hembiträdeslagstiftning har arbetsmarknadsstyrelsen verkställt utredning rörande hittills vunna erfarenheter av hembiträdeslagen ävensom rörande erfarenheterna av motsvarande lagstiftning i de nordiska grannländerna. Arbetsmarknadsstyrelsen har därvid inhämtat yttranden från ett antal myndigheter och organisationer. Beträffande innehållet av dessa ävensom innehållet av hembiträdeslagstiftningen i grannländerna får utskottet hänvisa till propositionen s. 8—10. Beträffande arbetsmarknadsstyrelsens utredning i övrigt må här anmärkas följande.

Som bakgrund till sina överväganden lämnar arbetsmarknadsstyrelsen vissa uppgifter rörande arbetsmarknadsförhållandenas utveckling på ifrågasvarande område. Styrelsen anför bl. a., att antalet anställda i husligt arbete enligt folkräkningarna minskat under en följd av år. År 1930 uppgick antalet till 205 000, år 1940 till 158 000 och år 1950 till 95 000. Bearbetningen av 1960 års folkräkning har inte fortskridit så långt, att resultatet rörande anställda i husligt arbete föreligger, men med hjälp av uppgifter från 1958 års levnadskostnadsundersökning kan man, enligt vad socialstyrelsen uppger, beräkna hela antalet hembiträden till i runt tal 50 000. Flera orsaker ligger enligt arbetsmarknadsstyrelsens uppfattning bakom denna utveckling. Väsentligast torde vara att det husliga arbetsområdet under efterkrigstidens högkonjunktur ej kunnat konkurrera med industrin och övriga näringar om den kvinnliga arbetskraften. Arbetstiden är inte reglerad, och den som söker sig till yrket vet inte vilket mått av fritid som kan påräknas, varjämte lönevillkoren för de arbetssökande kan förefalla mindre förmånliga än inom andra yrken. Arbetstidens förläggning har också betraktats såsom obekvämt. Sammankopplingen av arbetsplats och bostad har varit en annan negativ faktor.

Utvecklingen torde enligt arbetsmarknadsstyrelsen också ha påskyndats genom hemarbetets rationalisering. Tillskottet av moderna, lättskötta lägenheter har varit större under den senaste tioårsperioden än under någon motsvarande period tidigare. Konsumtionsvanorna har förändrats med en

markerad övergång till fabriksberedda livsmedel och halvfabrikat. Konfektionsindustrin har övertagit hemsömnadens roll och utvecklingen på tvättområdet har begränsat behovet av hemhjälp.

Alla rationaliseringar och förenklingar till trots erfordras emellertid, framhåller arbetsmarknadsstyrelsen, alltjämt i många hem fast anställd arbetskraft för heltidstjänstgöring. Huvudsakligen gäller det sådana hem, där husmodern har förvärvsarbete och minderåriga barn finns, samt vissa jordbrukshushåll. Åldringar, vilkas antal starkt ökar, efterfrågar vidare huslig arbetskraft i en ej obetydlig omfattning. I konkurrensen om arbetskraften synes arbetsgivarna, även om en viss ojämnhet härvidlag är märkbar, i betydande utsträckning ha anpassat anställningsvillkoren för hembiträderna till vad som gäller på arbetsmarknaden i övrigt. Bristen på huslig arbetskraft torde i hög grad ha bidragit till denna utveckling. Kännetecknet om hembiträdeslagen förefaller enligt styrelsens uppfattning i stort sett vara allmänt spridd. Erfarenheterna från arbetsförmedlingarna visar dock att såväl arbetsgivare som arbetstagare synes osäkra rörande framför allt fritidsbestämmelsernas innebörd.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller i fortsättningen, att den primära frågan för närvarande är om arbetstiden för hembiträden skall regleras i lag eller som hittills genom avtal i varje särskilt fall. Styrelsen anför, att de yttranden som inkommit från berörda myndigheter och organisationer denna gång ger ett klart utslag till förmån för en arbetstidslagstiftning. Utredningsmaterialet utgör emellertid enligt styrelsen knappast tillräckligt underlag för ett omedelbart ställningstagande till frågan om lagstiftningens karaktär. Detsamma torde i än högre grad gälla den närmare utformningen av en arbetstidslagstiftning. Arbetsmarknadsstyrelsen anser därför att en mer ingående undersökning bör verkställas än som kan åstadkommas genom styrelsens försorg. Om så sker, fortsätter styrelsen, torde det bli nödvändigt att låta den nuvarande hembiträdeslagen gälla ytterligare ett år. En dylik förlängning av lagens giltighetstid skulle ej heller, såvitt styrelsen kan finna, medföra några allvarigare olägenheter för de arbetsökande inom det husliga området.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer arbetsmarknadsstyrelsen, att hembiträdeslagen måtte ges förlängd giltighet t. o. m. den 31 oktober 1963 samt att en särskild kommitté måtte tillsättas för utredning av frågan huruvida hembiträdeslagen för tiden därefter bör ges karaktär av arbetstidslag i stället för fritidslag.

Departementschefen

Föredragande departementschefen, statsrådet Nilsson, har anfört bl. a.:

»Redan i samband med hembiträdeslagens tillkomst och varje gång frågan om dess förlängning därefter varit aktuell har röster höjts för att lagen

bör få karaktär av egentlig arbetstidslag i stället för fritidslag. Förra gången lagen förlängdes uttalade sig nära hälften av de tillfrågade myndigheterna och organisationerna till förmån för en sådan omläggning, och denna inställning omfattas nu av omkring tre fjärdedelar av de tillfrågade. Av svaren framgår emellertid att frågan om hur arbetstiden för hembiträden bör regleras är svårlöst. Arbetsmarknadsstyrelsen har också i sitt förslag förklarat sig anse att det krävs en mer ingående undersökning än som kan åstadkommas genom styrelsens försorg, innan man tar ställning såväl till frågan om lagstiftningens karaktär som dess närmare utformning.

För egen del anser jag det önskvärt att rekryteringen till hembiträdesyrket stimuleras. Att fastare normer för arbetstidens reglering härvidlag skulle vara till god hjälp synes vara uppfattningen bland flertalet av de myndigheter och organisationer som arbetsmarknadsstyrelsen tillfrågat. Både de norska och finska hembiträdeslagarna innehåller också bestämmelser om arbetstidsreglering. Det är därför min avsikt att föranstalta om en utredning av hela frågan om hembiträdeslagstiftningen.

I avbidan på resultatet av utredningens arbete bör giltighetstiden för den nuvarande hembiträdeslagen förlängas. Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår en förlängning på ett år. Jag vill dock förorda, att giltighetstiden — i likhet med vad som tidigare skett — förlänges med ytterligare tre år eller t. o. m. den 31 oktober 1965. Hinder möter inte att låta en ny lagstiftning träda i kraft före treårsperiodens utgång om resultatet av utredningens arbete skulle ge anledning därtill. Någon ändring av lagens innehåll anser jag inte böra göras under förhandenvarande omständigheter.»

Lagrådet

Lagrådet har lämnat förslaget utan erinran.

Utskottet

Hembiträdeslagen antogs år 1944 för en tid av tre år och har därefter förlängts vid fem olika tillfällen, varje gång för en ny treårsperiod. Den nu löpande giltighetsperioden utgår den 31 oktober 1962. Genom propositionen föreslås att lagen skall förlängas med oförändrad lydelse för ännu en treårsperiod.

Hembiträdeslagen skiljer sig från den lagstiftning, som på andra områden reglerar de anställdas arbetstid, därigenom att den saknar bestämmelser om arbetstidens längd och i stället ger föreskrifter om den minsta fritid, som ett hembitråde skall äga åtnjuta. Såväl vid lagens tillkomst som vid de tillfällen förlängning av lagens giltighet varit föremål för behandling har frågan om en arbetstidsreglering för hembiträdena varit uppe till diskussion. Redan 1947 års riksdag uttalade sig därvid i princip för en sådan

reglering. Av olika anledningar har någon sådan inte kommit till stånd. I propositionen framhålles emellertid att departementschefen nu har för avsikt att föranstalta om en utredning av hela frågan om hembiträdeslagstiftningen, däribland spörsmålet om hembiträdenas arbetstidsreglering.

Enligt utskottets mening bör hembiträdeslagen snarast omarbetas från en fritidslag till en arbetstidslag. Härför talar främst önskvärdheten av att hembiträdena så långt möjligt likställes med andra arbetstagargrupper i arbetstidshänseende. Genom en sådan åtgärd skulle man måhända kunna vinna, att rekryteringen till yrket stimulerades till fördel för alla dem som är beroende av sådan arbetskraft. Såsom framhållits i propositionen kräves för ett förslag till arbetstidslag viss utredning. I avvaktan på resultatet av detta utredningsarbete bör den nuvarande hembiträdeslagen givas fortsatt giltighet. I motionerna I: 171 och II: 209 har därvid föreslagits, att lagen skall förlängas för endast ett år och att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall begära förslag till nästa års riksdag om arbetstidslag för hembiträden. Utskottet anser emellertid lämpligast, att lagen såsom föreslagits i propositionen förlänges för en ny treårsperiod, varvid utskottet dock vill understryka angelägenheten av att arbetet med den nya lagstiftningen bedrivs skyndsamt och att förslag i ämnet bör framläggas före treårsperiodens utgång.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen — med avslag å motionerna I: 171 och II: 209 — måtte bifalla förevarande proposition, nr 11.

Stockholm den 8 februari 1962

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel Svensson, fru Carlqvist, herr Birke, fru Gärda Svenson, fröken Nordström och herr Nyman;

från a n d r a kammaren: herrar Anderson i Sundsvall, Nilsson i Göteborg, Rimmerfors, fröken Wetterström, herrar Wahlund, Bengtsson i Varberg, fröken Sandell och herr Johansson i Södertälje.

Reservation

av fröken Nordström.